

TÁJÉKOZTATÓ

A XXVIII. TERMÉSZET–TUDOMÁNY

DIÁKPÁLYÁZATRÓL

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat által meghirdetett, a Természet Világa tudományos ismeretterjesztő folyóirat által lebonyolított diák-cikkpályázat benyújtásának (postai feladásának) határideje **2018. december 7-én** lejárt.

A pályázatokat az alábbi kategóriákban lehetett benyújtani:

Természettudományos múltunk felkutatása és a kultúra egysége

- Az iskolájához vagy lakóhelyéhez, környezetéhez kapcsolódó jelentős múltbeli tudós személyiségek – például tanárok, az iskola volt növendékei, akikből neves természettudósok lettek – életútjának, munkásságának bemutatása (eredeti dokumentumok felkutatásával és felhasználásával). Vagy:
- A dolgozat írójának tágabb környezetéhez kapcsolódó tudományos vagy műszaki intézmények története, tudóstársaságok története, eredeti dokumentumok bemutatásával. Vagy:
- A természet- és műszaki tudományok valamelyik ágában tárgyi emlékek bemutatása (laboratóriumi kísérleti eszközök, régi tudományos könyvek, régi tankönyvek, kéziratban maradt leírások, muzeális ritkaságok, ipari műemlékek – hidak, malmok, bányák –, vízügyi emlékek, botanikus kertek, csillagvizsgálók stb.).
- A kultúra egysége altéma *Simonyi Károly* (1916–2001) akadémikus emlékére a humán és a természettudományos kultúra összefonódását hivatott elősegíteni.

Önálló kutatások, elméleti összegzések

Önálló kutatáson a természeti értékek, jelenségek megismerése érdekében a diák által végzett kutatások bemutatását értjük. Előnyben részesülnek az egyéni, fiatalos, önálló gondolatokat, innovatív megközelítéseket tartalmazó, élvezetes és szakszerű beszámolók. Ebben a kategóriában *biofizikai-biokibernetikai* témájú dolgozatok különdíjban részesülhetnek, ezzel *Varjú Dezső* (1932–2013), a magyar származású biofizikus, a Tübingeni Egyetem egykori biokibernetika tanszékének (emeritus) professzora, folyóiratunk segítője emléket állítjuk.

Matematika és informatika

A középiskolások pályázhattak bármilyen, matematikával vagy informatikával kapcsolatos önálló vizsgáldással. Itt nem valamilyen új tudományos eredményt vártunk, hanem olyan egyéni módon kigondolt és felépített ismeretterjesztő dolgozatot, amelyben a pályázó elemző áttekintést ad az általa szabadon választott témakörből.

A matematika kategória *Martin Gardner* (1914–2010) amerikai szakíró, a matematika kiváló népszerűsítőjének, az informatikai altéma *Nicholas Metropolis* (1915–1999), görög származású amerikai elméleti fizikus és matematikus, folyóiratunk segítőjének az emlékét őrzi.

Egészségtudomány

A díj odaítélésénél előnyben részesülnek az egyéni megközelítésű, elmélyült búvárkódásra utaló, olvasmányosan megírt, az orvostudományi és egészségügyi etikai szabályokat teljes egészében tiszteltben tartó pályaművek.

Díjazás

Minden kategóriában I. díj, II. díj, III. díj, valamint a zsűri döntésével több, arra érdemes írásnak különdíj is kiadható. A zsűri a díjazott diákok felkészítő tanárainak a munkáját is értékes jutalmakkal ismeri el. A konkrét díjazásról a zsűri a bírálati folyamat során dönt.

(Tájékoztatásul közöljük az előző évi díjkategóriákat: 2017/2018-ban a kategóriák győztes pályázó diákjai pályaművenként 60 000 Ft, a II. díjasok 40 000 Ft, a III. díjasok 25 000 Ft pénzjutalmat kaptak. A kiemelt különdíjasunk 35 000 Ft, a többi különdíjasunk pedig 25-25 000 Ft díjazásban részesült. A felkészítő tanároknak – diájkjuk helyezése függvényében – értékes tárgyjutalommal (tablet, könyvcsomag) köszöntük meg a munkájukat.)

A pályaművek elbírálási folyamata elkezdődött, s a döntésre előre láthatóan 2019. március 1-ig kerül sor, a díjakat diákkonferencia keretében adjuk át 2019. tavaszán, erről a díjazottakat külön levélben értesítjük.

XXVII. TERMÉSZET–TUDOMÁNY DIÁKPÁLYÁZAT

A Nagykunság doktora Kátai Gábor élete és munkássága

„*Vita mortuorum in memoria vivorum posita est*” („A halottak az élők emlékezetében élnek tovább.”) – Marcus Tullius Cicero római szónok igen találó szavaival kezdeném cikkemet, mellyel a tavaly 140 éve elhunyt dr. Kátai Gábor életművéről, életéről emlékezem meg.

Dr. Kátai Gábor a XIX. századi Magyarországon a rövid, ám annál tartalmasabb életében példamutató elszántsággal dolgozott hivatásában, bebizonyítva, hogy egy egyszerű vidéki mezővárosban is lehet a nagyvárosok orvosainak níveljén művelni a természettudományokat, mind könyvírással, mind szakfolyóiratok szerkesztésével.

A karcagi születésű orvos-tudor mentalitását a hazaszeretet, szerénység, tudásvágy járta át, amely az írásaiban, mindennapos tevékenységében is méltán tükröződött. Mindennapjait továbbá meghatározta az a dolog, mely a legfontosabb támasz volt akkor és most is: az istenhit, jelen esetben a karcagiakra kifejezetten jellemző református vallás. Sokoldalúságát mutatja továbbá, hogy a heves-nagykunsági egyházmegye segédgondnoki tisztségét is ellátta.

Élete – számtalan cselekedete mellett – azért is példaértékű, mivel egyszerű paraszti származása ellenére kitartással és szorgalommal tett szert a Nagykun Kerület főorvosi tisztségére, illetve országszerte elismert szaktekintély lett.

Kátai Gábor gyermekévei, fiatalkora

Kátai Gábor 1831. október 4-én látta meg a napvilágot Karcag városában id. Kátai Gábor (1798-1882) és Vincze Sára (1808-1889) fiaként, egyszerű földművelő

családból. Az 1764-ben készült Liber Fundi [1] bejegyzése szerint a család ősei „öreg Kátai István és Kátai Gáspár” 1745-ben 91, illetve 34 rhénes forint (1 rajnai forint = 60 krajcár) befizetésével vettek részt a redemptióban [2]. Két testvére volt, Zsófia (sz. 1829.) és Katalin (sz. 1836.) [3] [4].

Az akkori szokás szerint, és a család szegénysége, földművelő életmódja miatt Kátai Gábor csak 12 éves koráig járt a karcagi Református Gimnáziumba, ezután otthon segédkezett a földeken. Hatalmas értelme már ekkor megmutatkozott: állítólag hallomásból tanult meg olvasni. Édesapja ekkor látta be, hogy tudásra éhes fiából nem lesz földművelő [5].

Pályafutásának kezdete

1845-ben Karcag gyógyszerésze, Hollay József kérésére magának gyakornokot, ajánlásra a helyi gimnázium latintanárát kérte fel a patikus. A választás így esett az akkor 14 éves Kátai Gáborra, akinek karrierjét a Hollay-patikában eltöltött idő alapozta meg. A gyógyszerész minden tekintetben igyekezett tanítani, segíteni tanoncát, aki a pénzéért könyveket kezdett vásárolni, így autodidakta módon képezve önmagát. Érdeklődése igen széleskörű volt, minden témában volt legalább egy könyv a gyűjteményében. Legjobban azonban mégis a természetrajz és vegytan tudománya fogta meg, hiszen minden nap ebben élt: a farmakológia tudománya felé kezdett húzni a szíve.

Az orvostudomány útján

Gyógyszerésszé válása

Az 1848-49-es szabadságharcot gyógyszerészsegédként élte meg az akkor még Karcagon tanuló Kátai, vizsgáját 1848-ban tette le. A harc után következő megtorlások és tárgyalások lecsendesése után határozta el, hogy továbbképzzi magát: 1851 őszén a gyógyszerészi tanfolyam megkezdésével Pest-Buda felé vette az irányt, beiratkozva a gyógyszerészet hallgatói közé. Az első szemeszter elvégzése után azonban rá kellett jönnie, hogy a magyar gyógyszerészképzés igencsak elmaradott Ausztriához képest. Mivel a medikusok is szívesen mentek át 1-2 félév elvégzésére Bécsbe, Kátai is így tett. Egyetlen nehézsége a német nyelvtudása volt. A latint azonban olyan szinten sajátította el még Karcagon, hogy ezen a nyelven tette le vizsgáját jeles eredménnyel. 1853-ban ő volt az egyetlen, aki holt

nyelven szerzett oklevelet élő tudományból. Ebben egyébként fellelhető az orvosra meglehetősen jellemző nemzeti érzelem, mivel annyira azért tudott németül, hogy gyengébb társait némi összefüggéssel korrepetálja.

Gyógyszerészi állásai

A már bécsi gyógyszerészdiplomával rendelkező Kátai Pestre tért vissza. Ekkor hívta meg őt özvegy Hollay Józsefné Karcagra a férje halála után, hogy vezesse a patikát, ahol egykor segédként dolgozott. A felajánlást el is fogadta, azonban nem dolgoztak együtt sokáig, mivel letelepedésre egyelőre nem gondolt. Alátámasztja ezt az is, hogy rövidebb ideig dolgozott Törökszentmiklóson, Szolnokon, Tiszafüreden

és Szentesen patikusként. Kátai kétségkívül feltörekvő ember volt, ezt mutatja buzgalma is, mely az ország több gyógyszerétárába elvitte [6].

Továbbtanulás

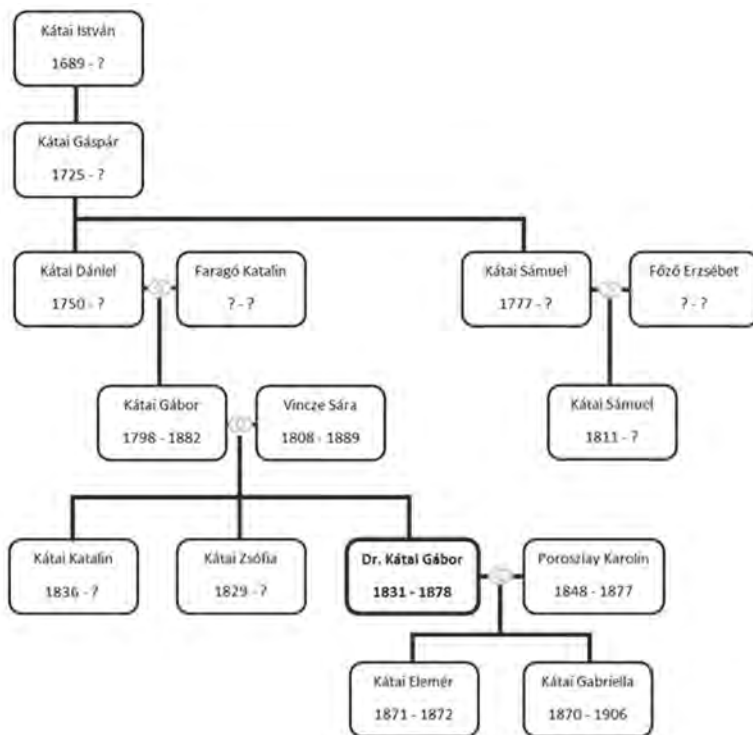
Háromévnyi gyógyszerértári munka után fogalmazódott meg benne az elhatározás: az orvosi egyetem elvégzése. 1856-ban iratkozott be a pesti fakultásra, ahol a

kor nagy orvosai, így Balassa János, Sauer Ignác, Bókay János vagy Semmelweis Ignác tanította őt. Pénzszűkében számos állást elvállalt, mely jellemzi a kunok leleményességét: az egyetem mellett dolgozott Matta László Szent István patikájában, illetve Csaplitzky Lilla nőnevelő intézetében világtörténelmet és magyar irodalmat tanított és vizsgáztatott [7]. Elvállalt állásai is ékesen mutatják azt, hogy Kátai Gábor mennyire széles műveltséggel és hatalmas tudással rendelkező ember volt.

Az Orvosi Hetilap-béli tevékenysége

Kátai Gábor orvosi tanulmányai idején alakult meg Markusovszky Lajos és a köré csoportosuló orvostanoncok szerkesztésében 1857-ben az Orvosi Hetilap.

Ebben a hetente megjelenő újságban egyre többet jelent meg az akkor még gyógyszerész Kátai Gábor neve. Az első itt megjelent tanulmánya „Az illó olajok közé kevert olcsóbb olajok, különösen a terpentinolaj fölfödése és kémlet módja” címet viseli. Még ugyanebben az évben publikált a hetilapban kilenc gyógyszerészeti közleményt is. Ezekre ékes példák az első évfolyam 17. számában közzétett „Miként kell a tapaszokat penészedéstől megóvni” című munkája, vagy „Acsereny (tannium) legjobb ellenszere a mérges gombáknak” című toxikológiai értekezése [8]. Mint későbbi kerületi főorvos, igen gyakran találkozott mérgezésekkel, mivel azok szinte mindennaposak voltak a Nagykunságban és általában az országban is. Ezekben a tanulmányokban a *Természettudományi szóhalmazból* származó újításokat használta legfőképpen a Bugát Pál iránti tiszteletéből. Így szerepelnek e tanulmányokban az iblany (*jód*), a szunyál (*morfium*) és az éleny (*oxigén*) szavak. Az újságban megindokolta a homeopathia württembergi betiltását, illetve számtalan német nyelvű szakkönyvekről írt ismertetőket (például: Bernhard Schuchardt: *Handbuch der allgemeinen und speziellen Arzneimittellehre und Rezeptirkunst*), mely a nyelvtudása fejlődésének bizonyítéka.

Más lapokban való ténykedése

Kátai Gábor írásbeli munkássága tükrözi érdeklődése sokszínűségét. Többször írt a Vasárnapi Újságba is. Cikkeinek témája mindig egy-egy neves tudós rövid életrajza. Így jelent meg 1858-ban a már említett lap 3. számának 25-26. hasábjain Budai Ézsaiás debreceni

polihisztor professzor életrajza, illetve az Orvosi Hetilap 7. számában Csorba József Somogy megyei főorvos biográfiája. 1859-ben az első magyar tankönyveket szerző Rácz Sámuelről emlékezett meg, 1860-ban pedig Pápai Páriz Ferencet méltatta írásában [9].

Természetesen szakirányú értekezései nem apadtak el más lapokban sem: 1863-ban a Gyógyászat című lapba a „*Húgykémlé (uroscopia), különösen az emberhúgy természeti, vegyi stb. vizsgálata és kórtani értéke*” című dolgozatot írta. Már orvosként fogalmazta meg a következő mondatot: „*hogya a húgynak fehérjevizelésnél vért, cukorvizelésnél cukrot, sóskavizelésnél sóskasavat kell tartalmaznia.*” [10] A kijelentése ma már evidens, azonban a XIX. században nem volt egyértelmű. A dolgozatban beszámolt a vizelet általános fizikai tulajdonságairól, illetve meghatározta a Heller-féle mérővel a vizelet fajsúlyát.

Elismert orvosként végzett tevékenységei

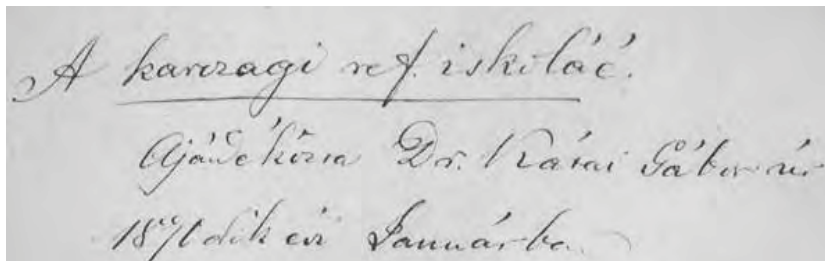
Orvossá avatása

Az élete legnagyobb célját 1861-ben érte el. Ekkor avatták orvostudorrá Fekete Lajossal, a kisújszállási születésű, későbbi kerületi tisztii főorvossal, orvostörténésszel. Ekkor Kátai nevét a Hőgyes-féle emlékkönyv y-nal írta [11]. Ez a későbbiekben is előfordul, példaként említhető a kifejezetten Kátai részére készített aranyozott díszkiadású „*a természettudományok ó-kori története*” című munka Papp Mártontól.

Orvossá avatásának híre a szülővárosába eljutván a karcagiak megválasztották főorvosuknak. Alig hozzákezdve azonban a munkához, az 1861-ben berekesztett országgyűlés hatására — ez a tett sértette az egészségügyet is —, önként lemondott állásáról, egyfajta tiltakozásként.

Európai körútja

A lemondása után a nagykunok 2000 forintot szavaztak neki nyugat-európai tanulmányi útjának segélyezésére. Természetesen egy ilyen utazás a művelt Nyugat-Európában nagyban fellendíthette a magyar orvostudományt is: Kátai is korszerű módszerek ismeretében tért vissza Karcagra. Utazásai fő helyszíneit főként Svájc, Nagy-Britannia, Hollandia és Belgium, valamint Franciaország, azon belül is Párizs jelentették. A francia főváros mély nyomot hagyott benne: lázas sokizületi gyulladáshoz társuló szívbelsőgyulladásos kezelést egy szeretetkórházban [12].

Mivel könyvgyűjtési szenvedélyéről egész életében nem mondott le, az európai körútjának állomásait a Karcagi Nagykun Református Gimnázium tulajdonában lévő Kátai-hagyaték néhány kötetéből nagy vonalakban össze lehet állítani. A possessori bejegyzésekben a külföldről szerzett könyvek pontos megvételi időpontját és helyszínét is jelölte egyes esetekben, más esetben pedig csak következtethetünk a kötet stílusáról, nyomási évről és nyelvéről a származási helyére: ilyen például a bejegyzés szerint Londonban 1862. június 12-én megvásárolt City of Hamilton vagy a brüsszeli 4 kötetből álló Moeurs Usages et Costumes című francia nyelvű, a világ viseleteiről és népeiről szóló átfogó gyűjtemény.

Párizsi betegsége javulása után 1862-ben a cseh Karlsbadba (ma: Karlovy Vary), a híres fürdővárosba ment egy kúra miatt. Szerencséjére ekkor tartották a német természetvizsgálók éves vándorgyűlésüket. Az eseményt áhítattal csodálta, s megfogalmazódott benne a gondolat, miszerint feltámasztaná a Bugát Pál és Bene Ferenc által megalakított, de 1847-től félbeszakadt Magyar Orvosok és Természetvizsgálók nagygyűléseit [13].

Hazatérése után

1862-1865-ig Karcagon magángyakorlatot folytatott, majd Pestre költözött. Ekkor jelent meg Trattner nyomdájában a *Növénytan különös tekintettel a gyógyszerismére* c. könyvének első kiadása. Később ugyanezen alkotás második, változatlan kiadását 1867-ben tették közzé. A háromkötetes művet Felletár Emil gyógyszerésszel írták, mely rengeteg ábrát tartalmaz. Kátai széles európai műveltségét bizonyítja az is, hogy az alkotás megírásához a legfőbb forrásokat német és francia tudósok szolgáltatták. A műben Kátai legbővebben a kininről írt, amely a leginkább foglalkoztatta: ezzel az anyaggal lehet gyógyítani a maláriát. Érdeklődésének oka az

volt, hogy a szúnyogoktól hemzsegő, mocsaras-lápos Nagy-kunság az 1860-as években a betegség főfészkeinek bizonyult.

A Természettudományi Társulat tagjaként

Amikor Pestre költözött, ő lett a Természettudományi Társulat első titkára. Szily Kálmán írta, hogy a karcagi orvos nagy példaképe, Bugát Pál óta senki sem szerette annyira a Társulatot, mint Kátai. Ennek és a doktor történelmi érdeklődésének bizonyítéka, hogy 1868-ban ő írta meg a Természettudományi Társulat történetét a negyedszázados jubileumukra, valamint egy időben még a Társulat könyvtárát is rendezte [14].

Kátai a balneológia híve volt, a nagygyűlések során számos alkalommal propagálta a Felvidék, Bártfa, Tátrafüred és Korytnica gyógyvizeit, de Erdély sem maradhatott ki listájáról, itt Félixfürdőt és Püspökfürdőt javasolta. Mi sem bizonyítja mindezt, mint-

De annál inkább hadd írjak azon hitemről, azon szent meggyőződésemről, hogy az élet körülményeinek nem tőlünk függőit megváltoztatásai után a legnagyobb jótéteménye és áldása az isteni böltségségnek, az egész Kátai családra nézve, éppen abban nyilvánkozott, hogy a rettenetes zivatar elől, magához ölelte azt, kit az erős isten még jobban szeretett, mint szeretettük mi.

Nem alaptalan, nem ábrándos, de igen is indokolt és valóban megnyugtató édes hit ez. Legyen ez édes hit minnyájának drága közse kintse.

Ilyen érzelmeikkel beteljesedett szívből foly az én üdvözlésem az Ötvenéves házaspár tisztelőre.

Adja által édes Katitza! ezen én üdvözlésemet áldás kívánatsámmal együtt az őr pátr-árkhnak s elete hü társának. Miénk az, hogy áldásokat kívánjunk, könyörgjünk azokra, kiket szeretünk. A jó adomány és tökéletes ajándék pedig, onnan felülről, a világosság atyjától származik. Kítsoda is az, a ki tudhatná, mi legyen az embernek jó, e hiábanvaló életnek napjainak száma szerint, melyeken mint egy árnyékon által mégyen. Bölts isten! te tudod az időket, és az időkeek jeleit. Te add boldogító áldásaidat azokra, kiket egy fél századon keresztül örömben és búbán egyesítettél.

Fogadja a megelémedett tisztas pár, az Ötvenéves jubileumi ünnepen, az én megtelt szívemnek ez édes ömlengéseit azon hitből meggyőződéssel, hogy az isten elég hatalmas a keserűsügből is édeséget hozni ki, s azoknak, kik őt igazán szeretik, mindenek egy aránt javukra vannak.

Fogadja kedved is tisztelt barátom, édes Katitza! ezen sorokat szíves szeretettel, emlékeztek kedved s emlékeztek jól az egész család rólam, ki elfogyhatatlan szeretettel s jó indulattal maradok

Özinte tisztelőjök
Könyves Tóth Mihály.

Tudomásunk szerint még több, ehhez hasonló, országos hírű emberektől származó eredei levél van Kátay Katalin urhölgy birtokában, talán nem veszi résztünkrol rossz néven, ha felkérjük: bocsásson még ezek közül rendelkezőnkre többet is, hogy e lap hasábjain közölhessük. Hadd élvezze a késő ivadék a nagy szellemek eme remek alkotásait. Adjuk meg ezekkel nagynevű testvéreink, Karczag város örök bölksőségének, a természet — s kívált az orvosi tudományok egyik utóörőjének házában: Dr. Kátay Gábornak — az elismerést, melyet minden magyar embertől megérdemelt.

1878. évi. KIVONAT, *Museumi használatra illetékesek*

Karcagi református egyház halottak anyakönyvéből, az 1878. évről.

fel. XIV. r. 13. v. „Bóldogok a halottak, akik az Urban halnak meg.”

A halottak évi, hónapja és napja	Az elhunyt neve, polgári állása	Kisérője vagy szállója	születési és lakóhelye, házassága	életkora		családi állapota	Betegség vagy a halálhoz más okok	Az elhunyt neve	JEGYZET
				éve	nap				
1878. szept. 28.	1878. márc. 3.		<i>Dr. Kátai Gábor megyei főorvos és a Karcagi református egyház lelkészének</i>	Karcagi	1	47			<i>Meghalt Karcag mártuszi ünnepén, eltemetett Hegymalételek Karcagyon</i>

Kiirta a hivatali pecsétjével megerősítve kúria *Karcag* 1878. évi szeptember hó 14. napján.

DR. GYÖFFY ISTVÁN LELEKÉRTŐS IRODA
2301 Karcag, Károly utca
Tel. 9. Telefont. 127

DR. GYÖFFY ISTVÁN LELEKÉRTŐS IRODA
2301 Karcag, Károly utca
Tel. 9. Telefont. 127

Bihari István

hogy a gyűlés záróülését Kátai elnökletével éppen Parádon tartották meg, mely a mai napig igen híres gyógyvizéről.

A koleravész elleni harc

Kátai Gábor koleraorvosként két nagy járványt vérszelt át: az 1866-os és az 1873-as kolera járványt. Előtte már számos írásában ismertette a mákonyt vagy ópiumot, és annak élettani hatásait. Tapasztalatai szerint a kolerában a mákony alkalmazása addig célszerű, míg a hányás nem nagyfokú, ellenben az kiszáradáshoz vezethet. A központi

tette továbbá, hogy a bécsi kolera-kongresszusra nem küldtek senkit, illetve hiányolta, hogy a kolera-csirát eddig „a görcsöves műszerök alá még nem vehették”. Intuitive és deductive csaknem kimondta a bakteriológiai eredetet! A fertőtlenítést kötelezővé tette, erre a célra karbolsavat, klórmeszes vizet, rézgalicos oldatot javasolt.

Korát megelőző kijelentései, felfogása

A népi gyökerekkel rendelkező orvos furcsa módon idegenkedett a népi gyógyászattól. Egy tragikus eset kapcsán, amikor egy gyermek bőrbaját forró

TÁRCZA.

Egy érdekes levél.

A magyar protestáns papság egyik kiváló alakja hűnyel el közelebb Könyves Tóth Mihályban, kinek, mint a karcagi reform egyház egykori kedvelt lelkészének, annyiszor volt alkalma a város vallásos közönségét gyönyörű szónoklataival elragadni, hogy ékeszólásának ereje bűnülést tárgyát képezte a központi bizonyára még sok ideig ismerői tisztelőinél. De hogy nemcsak a szószéken volt ő nagy és hatalmas, hanem kik nemes szívének baráti melegét élvezhették, azoknak vezetésére a magyar Siont ért vesztéségnél nem kevesebb az ő elhunytában: alábbi, meghatóan kedves leveléből kitűnik. E sorokat Könyves Tóth Mihály 1878-ban írta az öreg Kátai pár házasságának ötvenedik évfordulati napja alkalmából, már mint debreczeni lelkész, nagynevű barátja Dr. Kátai Gábor halála után, ennek testvérjéhez, Kátai Katicához, ki híven megörítte a Peru minden kincsével sem cserélendő ezen kimondhatatlanul kedves és becses ereklyét, melynek nagyobbbecsült birtokosnője szíveségéből azon kellemes helyzetben vagyunk, hogy az alábbiakban egész terjedelmében közölhetjük e levelet, melyből a megdicső-

ültekre fény, reánk tanulság sugárzik. Bizonyára vannak, kik e hanyatló század fanyarságait az emlékezet dolgaival szeretik megőseíteni s szívesen vesznek tudomást egy ily erőklyéről, azoknak e levelet szíves figyelmükbe ajánljuk.

A levél következőleg szól:

Kívül: Kátai Katalin kedves hugomnak tisztelettel. Karczag. Ajánlja.

Debreczen 1878 December 9.

Tisztelt Kedves Hugom, Édes Katitza!

Úgy tudom, hogy kedves jó szüleinek házasságra lett lépések 1828 Dec. hó 10-k napján történt, s azt hiszem, hogy a számítás helyesen történtik, midőn a hónapj napot úgy tekintem, mint az öreg Kátai pár házasságának Ötvenedik évfordulati napját.

Kedves édes Katicza! mind vallásos lelkületenél mind erkölcsi érzületenél mind szellemi képzettségének fokozatánál fogva, kiválólag érdemes arra, hogy kegyedet kérjem felegy szép és nemes baráti óhajtsáson teljesítésére, tudniillik, hogy legyen az én érzélelmnek hű tolmácsolója e nagy napon, az öreg szülők házasságának Ötvenedik évfordulati napján.

Midőn én 1863-ban Karczagra mentem, és a felejtézetlen ditső lélekkel, az ifjú Kátai Gáborral, megismerkedtem: tsak hamar megismerkedtetél ő engem mind az ő tisztelt

születével, mind kegyeddel, mint méltán betölt és forrón szeretett testvérevel.

Jó istenem minő felséges örömmel valónak ezek! Az ifjú Kátai Gábor országos hírnevének ragyogó fényes napja már egészen fölkelte. Az ősrégi magyar fejedelmek képére és hasonlatosságára alkotott öreg Kátai Gábor férfi életkorának alkotója, a legislegkellemebb özi napok esthajnal volt. Az édes anya, ki a családnak, a háznak, a tudománynak, az égi vallásnak, egy ditső fut szült s adott, még az élet teljességében, egészséges vidám és munka körében tevékeny volt.

Kedves pedig édes Katitza! a hályványozásig szeretett, írtésvérenek legbizalmasabb meg-hittje, könyvtárának őre, s természettudományi kísérletiben gondos segédkezője volt. Boldog volt az, ki e családi kör édes örömeiben részt vehetett. Ilyen boldog voltam én is.

Hála legyen az örömekért a jó istennek.

Hadd ne írjak ez örömeknek, mint rövid, de ditső szép álomnak eltűnéséről: hadd ne írjak a bekövetkezett szív-fájdalmakról. Hiszen hordoznak a fájdalomak édes nyilat szívünkben mindnyájan, s egész életünkön keresztül mindvégig. Sőt, ha lehetne sem engednők e nyilatkat szívünkben kivételni.

Megvna a fájdalomak is a maga boldogító ereje.

Lapunk mai száma 6 oldalt tartalmaz.

kemencében kezelték, s a kislány megsült, kijelentette: „a nép gyógymódja iránt a lelkesedésnek legcsekélyebb árnyalatával sem viseltetem”.

Több ízben összeütközésbe került egyházi méltóságokkal. A harangozást járványos időszakban pánikeltőnek tartotta, és nem értett egyet az „első a pap, aztán jöjjön az orvos” gyakorlattal sem. Erre a válasza a következő volt: „ha élőnek marad a test, meglelik a lelket később is”.

Zavarta továbbá közegészségügyi elmaradottságunk is. Szerinte a szentek életének terjedelmes ismertetése helyett az iskolákban egészségtant is lehetne oktatni, ezzel a kijelentésével is úttörő volt a XIX. századi Karcagon.

Családja

Kátai igen későn, 1869-ben vette feleségül Poroszlai László Debrecen városi tanácsnok lányát, Karolint. A neje 5 év súlyos betegség után hunyt el 1877-ben, egy évvel férje előtt. Két utódja született: a mentális betegséggel küzdő Gabriella (1870-1906) és a kisdéként meghalt Elemér (1871-1872) [18].

Utolsó éve

1878. január 10-én Kátai Gábor a Nagykun Kerület megszűnésével Szolnokra költözött. Február 24-én már Kunszentmártonban sorozóbizottsági feladatokat látott el. Emberségét mi sem mutatja jobban, mint az aznapi eset: egy özvegyasszony egyetlen gyermeke állt előttük, és Kátai, hogy segítsen a családon, „alkalmatlannak” kívánta nyilvánítani az ifjút. Az osztrák sorozóorvossal ezután összeszólalkoztak, s a heves vita következtében agyi embóliát kapott. Kátai Gábor 1878. február 28-án hunyt el. Díszőrséggel szállították Karcagra, majd március 2-án helyezték végső nyugalomba [19], az emlékét kálvinista hagyományoknak megfelelő szerény obeliszk őrzi [20]. Feleségével és gyermekeivel együtt nyugszik a karcagi Déli temető H/1-es parcellájának 1. sorának 28. sírjában a nagykunok orvosa [21]. A Kátai-bibliográfia szerint 17 lapban gyászolták halálát.

Emlékezete

Kátai Gábor szenvedélyes bibliofil volt már gyakorkori éveit alatt is, ez a passziója élete végéig megmaradt. Több ezer kötetes könyvtárban a legmodernebb orvosi, természetrajzi és vegytani kötetek mellett felsorakoztak a magyar és az ókori klasszikusok művei is. Könyveinek nyelvére jellemző a latin, görög, német, angol, francia, és nem utolsósorban a magyar is. Ez a felsorolás továbbra is alátámasztja azt az álláspontot, miszerint Kátai egy sokoldalú, széles látókörrrel rendelkező

tehetség volt, köteteiről katalógus készült. Testvére, Kátai Katalin (az értesítőekben *Kátai Katicza Önnagysága*) 108 kötetet adományozott az 1896/97-os tanév folyamán a Karcagi Ev. Ref. Főgymnasium részére [22].

Nem csak a könyveket gyűjtötte szenvedélyesen. Igen nagy darabszámú numizmatikai és archeológiai gyűjteménye volt. Ásványtani kollekcióját szintén Kátai Katalin adományozta a gimnáziumnak 1894-ben, melyek közül az első világháború idején az ott elszállásolt katonák elvitték a csillogóbb darabokat. Nagy része azonban ma is a gimnázium három vitrinjében, kategorizáltan megtalálható.

Karcag városában lévő házát a református egyház örökölte, ugyanitt utcát neveztek el róla. A karcagi kórház az emléke előtt tisztelve 1991. október 19-én felvette a nagy karcagi orvostudor nevét. Az épületben megtalálható az erre az alkalomra Györfi Sándor szobrászművész által készített mellszobra is [23].

Összegzés

Dr. Kátai Gábor rövid élete során kimagaslót alkotott a gyógyszerészet terén. Feltevésem, miszerint munkásságára nagy hatással volt életútja és vice versa, igazolódott. Megmutatta továbbá, hogy egy egyszerű mezővárosból is lehet művelni európai szinten a természettudományokat. Egy jelentéktelennek tűnő kisváros

sorsát viselte szíven, a település ezt jó szándékával, támogatásával viszonzta. Talán ezért érezte azt, hogy egész életében adósa Karcagnak.

Gyakran méltatlanul elfeledjük ezt a sokoldalú talentummal megáldott tudós embert. Mégis, nélküle nem lenne ez a város most olyan, amilyen. A cikem elején idézett latin közmondásra utalva zárnam munkámat: Kátai Gábor bár meghalt, de az emlékeztünkben él tovább. Kötelességünk tehát, hogy méltán őrizzük emlékét és tisztelettel adózzunk a Nagyknység doktora előtt.

ÉLIÁS JÁNOS

JEGYZETEK

- [1] 1745-ben a jászkun redemptio során létrejött dokumentum az ún. Földkönyv, mely rögzítette az egyes személyek pénzbeli részvételét a föld megváltásában (a befizetett összeg arányában kaptak földeket a családok)
- [2] I. Lipót 1702-ben eladta a Jászkunságot a Német Lovagrendnek, mely jogtalan volt a jászok és a kunok kollektív nemességét figyelembe véve. 40 évet kellett várni, hogy a karcagi nótárius Varró István közbenjárására Mária Terézia 1745-ben megengedje, ha a jászok és kunok visszafizetik az 500 ezer rhénes forintot a kincstárnak, visszanyerhetik a szabadságjogaikat. A redemptio (jelentése: megváltás) folyamata tehát a korábban birtokolt szabadságjogok visszavásárlását jelentette.
- [3] Kivonat a karcagi református egyház szülöttek és megkereszteltek anyakönyvéből, az 1831 évről. Györfly István Nagykn Múzeum Adattára (továbbiakban: GYINMA) 2142/1-86.
- [4] Könyves Tóth Mihály levele Kátai Katiczához. In: Nagyknység. XX. évf. 9. szám. p. 1-2.
- [5] Zelizy Dániel: Megemlékezés Kátai Gábor felett. Debrecen, 1878. A depr. Orvosgyógyszerész Egylet kiadása.
- [6] Szállási Árpád: Kátai Gábor. In: Karcag a magyar művelődés történetében. Karcag, 2001. Szerk.: Péter László. Karcag Város Önkormányzata kiadása. p. 29.
- [7] Szállási Árpád: 2001. p. 73.
- [8] Ruzicska Ferenc-Kátai Ferenc: Kátai Gábor műveinek bibliográfiája. Karcag, 1991. Városi Csokonai Könyvtár kiadása.
- [9] Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. (Online: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k10473.htm>)
- [10] Kátai Gábor: Húgykémlé (uroscopia), különösen az emberhúgy természeti, vegyi stb. vizsgálata és kórtani értéke. In: Gyógyászat. 1863. III. évf. 38. szám. p. 771-774.
- [11] Szállási Árpád: 2001. p. 75.
- [12] Szállási Árpád: 2001. p. 76.
- [13] Szállási Árpád: 2001. p. 76
- [14] Magyar életrajzi lexikon. (Online: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC07165/07523.htm>)
- [15] „OpiummeHercleexcitat” illetve „Opiummeherclesedat” Szállási Árpád: 2001. p. 82.
- [16] Zalai Károly: Gyógyszerészeti numizmatika. Budapest. 1998. Budapesti Gyógyszerészeti Társaság kiadása.

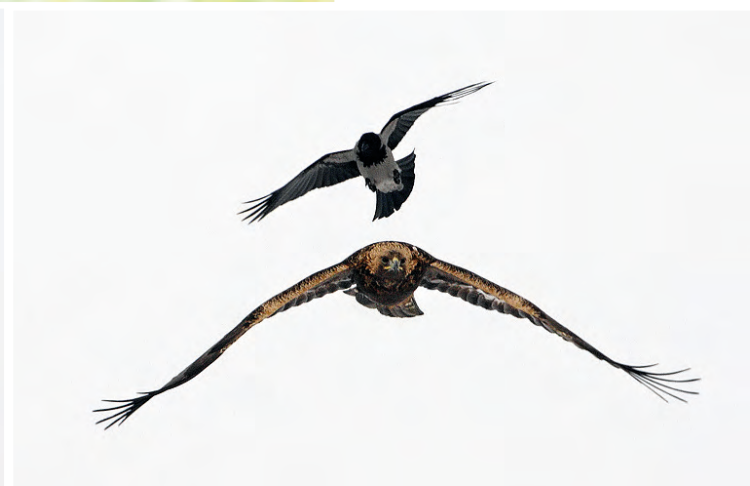
- [17] Szállási Árpád: 2001. p. 83.
- [18] Kátai Gábor tudor. Nekrológ. In: Vasárnapi Újság. 1878. XXV. évf. 10. szám. p. 152-154.
- [19] Kivonat a karcagi református egyház halottak anyakönyvéből, az 1878 évről. GYINMA 2142/2-86.
- [20] Kátai Ferenc: Kátai Gábor nagykn orvostudor 1831 – 1878. (Online: <http://www.katai.hu/elete-es-munkassaga.html>)
- [21] Szmodits László: Neves magyar gyógyszerészek kegyeleti adattára. Budapest, 2003. Dictum Kiadó. p. 130-131.
- [22] A Karczagi Ev. Ref. Gymnasium Értesítője az 1896/97-es iskolai évről. (Szerk. Horváth Ferencz) p 102-103.
- [23] Szalay Erika: A karcagi tudós. In: Gyógyszerészettörténet. 2004. II. évf. 3. szám. p. 26.-28.

IRODALOM

- A Karczagi Ev. Ref. Gymnasium Értesítője az 1896/97-es iskolai évről. (Szerk. Horváth Ferencz) p 102-103.
- A magyar orvosok és természetvizsgálók 1868. augusztus 21-től 29-ig Egerben tartott XIII. nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Eger, 1869. Szerk.: Kátai Gábor és montedégói Albert Ferenc. Az érseki lyceum könyv- és könyomdája.
- Kátai Ferenc: Kátai Gábor nagykn orvostudor 1831 – 1878. <http://www.katai.hu/elete-es-munkassaga.html>
- Kátai Gábor tudor. Nekrológ. In: Vasárnapi Újság. 1878. XXV. évf. 10. szám.
- Kivonat a karcagi református egyház szülöttek és megkereszteltek anyakönyvéből, az 1831 évről. Györfly István Nagykn Múzeum Adattára (továbbiakban: GYINMA) 2142/1-86.
- Kivonat a karcagi református egyház halottak anyakönyvéből, az 1878 évről. GYINMA 2142/2-86.
- Könyves Tóth Mihály levele Kátai Katiczához. In: Nagyknység. XX. évf. 9. szám.
- Magyar életrajzi lexikon. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC07165/07523.htm>
- Ruzicska Ferenc-Kátai Ferenc: Kátai Gábor műveinek bibliográfiája. Karcag, 1991. Városi Csokonai Könyvtár kiadása.
- Szalay Erika: A karcagi tudós. In: Gyógyszerészettörténet. 2004. II. évf. 3. szám.
- Szállási Árpád: Kátai Gábor. In: Karcag a magyar művelődés történetében. Karcag, 2001. Szerk.: Péter László. Karcag Város Önkormányzata kiadása.
- Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k10473.htm>
- Szmodits László: Neves magyar gyógyszerészek kegyeleti adattára. Budapest, 2003. Dictum Kiadó.
- Zalai Károly: Gyógyszerészeti numizmatika. Budapest. 1998. Budapesti Gyógyszerészeti Társaság kiadása.
- Zelizy Dániel: Megemlékezés Kátai Gábor felett. Debrecen, 1878. A depr. Orvosgyógyszerész Egylet kiadása.
- Kátai Gábor: Húgykémlé (uroscopia), különösen az emberhúgy természeti, vegyi stb. vizsgálata és kórtani értéke. Gyógyászat. 1863. III. évf. 38. szám.

Szirti sas
(*Aquila chrysaetos*)
(Csonka Péter felvételei)

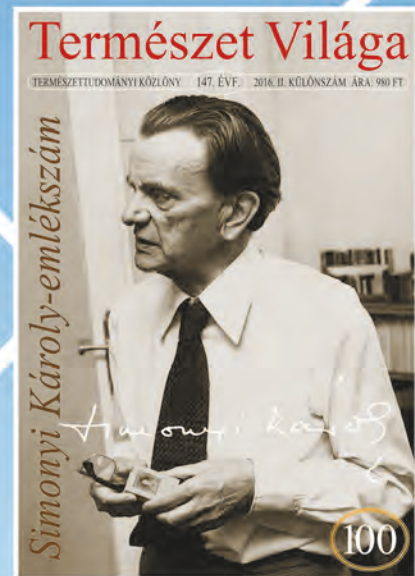
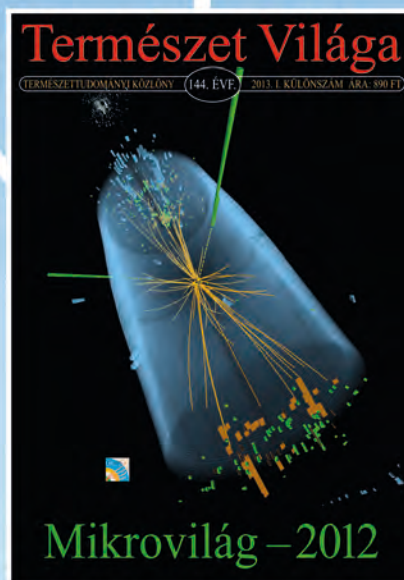
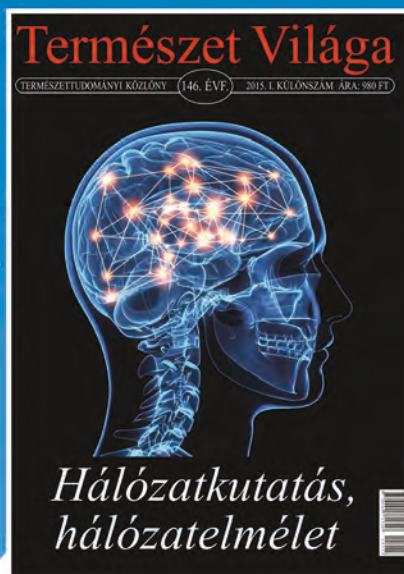
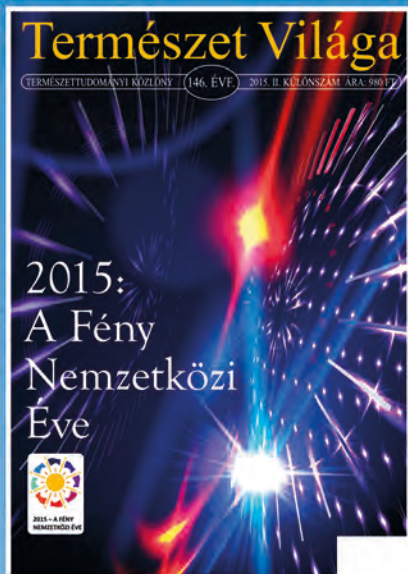
A Természet Világa különszámai

A különszámok korlátozott számban megrendelhetők a Kiadónknál, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatnál.

Cím: 1088 Budapest, Bródy Sándor utca 16.

Telefon: 06 1 327 8965

E-mail: szerkesztoseg@termvil.hu

nka
Nemzeti Kulturális Alap

